

การเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์

ณทิพรดา ไชยศิลป์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แก่นเพชร แผงสีพล

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

วิจิต นาชัยสินธ์, พรชัย วันทุม, วราวุธ ธารสะอาด

วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

อีเมล : natiprada09@gmail.com

บทคัดย่อ

จุดมุ่งหมายเพื่อการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ บัญชีครัวเรือน ของนักเรียนที่กำลังศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอบัว จังหวัดน่านจำนวน 40 คน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างการออมในวิชาเศรษฐศาสตร์ของ นักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษาผลการออมของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ในวิชาเศรษฐศาสตร์ ก่อนเรียนและหลังเรียน โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบทดสอบก่อนเรียน - หลังเรียน และแบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน โดยมีวิธีการวิจัย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าประสิทธิภาพของหนังสืออ่านเพิ่มเติม เกณฑ์มาตรฐาน และการหาค่าดัชนีประสิทธิผลจากผลการอ่านหนังสืออ่านเพิ่มเติม

ผลการศึกษาพฤติกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พบว่านักเรียนรู้จักคุณค่าของเงินมากขึ้นจากการทำบัญชีครัวเรือน ทำให้นักเรียนรู้จักคิด รู้จักการเปรียบเทียบ ตระหนักถึงการใช้จ่ายเงิน ทำให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงในเรื่องการใช้จ่ายเงินในทางที่ดีขึ้น เมื่อเห็นผลจากจำนวนเงินออม ผ่านบัญชีครัวเรือนจึงมีแรงจูงใจที่จะเก็บออมต่อไป อย่างมีเป้าหมายและเพื่อช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มีจำนวนเงินออมที่มากขึ้นและนำความสามารถความรู้เรื่องการออมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้

คำสำคัญ : เสริมสร้างการออม, ระดับประถมศึกษา, เศรษฐศาสตร์.

To Promote Savings of the Primary Students’ in Economics Subject

Natiprada Chaisin

Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University

Keanpet Pheangseepol

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Wichit nachaisin, pornchai wanthum, warawut tharnsa-ard

Kalasin Buddhist College, Mahamakut Buddhist University

Email: natiprada09@gmail.com

ABSTRAT

The objectives for reduction increasing and savings household of primary students case study Thung Kwang School, Nan Province for number 40 persons were as. 1) To study reduction, increasing expenditure and increasing the amount of savings household of primary students in Thung Kwang School Nan Province. 2) To study the Group Activities to Promote Savings in Economics Subject as before and after study by collecting data from pretest and protest including student observation form. Percentage Standard Deviation Validity Difficulty The performance value of the standard reading books and Finding Effectiveness Indexes from Reading Results.

The results of behavior about reduction of revenue, increasing expenditure and increasing the amount of savings household account were found that students understand the value of money from making household account, how to think and how to make comparison including realization of spending money. It made students change about spending money in better way. When the result of money savings encountered throughout the household account, students have motivation to save more money and bring ability about savings in order to apply for self- development, society and country to move forward.

Key word: Promote Savings, Primary Students, Economics

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมปัจจุบัน เทคโนโลยีมีบทบาทมากขึ้นและทันสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการของคนที่มีความก้าวหน้า ส่งผลให้พฤติกรรมของมนุษย์ขาดความตระหนัก และใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง โดยไม่คำนึงถึงยามขาดแคลน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กนักเรียน ที่มีพฤติกรรมการใช้เงินฟุ่มเฟือยในเรื่องของสิ่งของเครื่องใช้ที่มีราคาแพง เช่น โทรศัพท์มือถือเครื่องใช้ที่มียี่ห้อราคาแพง แล้วในที่สุดก็เบื่อง่าย ไม่รักษาสีของ หรือเด็กติดเกมส์ไม่ว่าจะเป็นเด็กในเมืองหรือต่างจังหวัดเพราะเทคโนโลยีที่เข้ามา มีบทบาทในชีวิต เกิดจากการใช้เทคโนโลยีในทางไม่ถูกต้อง และไม่เห็นคุณค่าของสิ่งของที่ซื้ออย่างไม่ดูแลทะนุถนอม เมื่อของเสียหรือหายก็ซื้อใหม่ และไม่สามารถที่จะมีความยั่งยืน หรือจัดการกับเรื่องการใช้เงินได้จากพฤติกรรมการใช้จ่ายดังกล่าว จึงจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างเจตคติในการออมของนักเรียน ซึ่งทำได้โดยการปลูกฝังจริยธรรมให้กับนักเรียน และต้องอาศัยกระบวนการถ่ายทอดจากครอบครัวโรงเรียน สื่อมวลชนจะทำให้นักเรียน นำพฤติกรรมที่ตนได้รับจากการจัดกิจกรรมในการแสดงพฤติกรรมที่ตรงกันเหมาะสมต่อการพัฒนาประเทศ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม “3 ห่วง 2 เงื่อนไข” ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วย ความ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” เงื่อนไข “ความรู้และคุณธรรม” ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนและใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัดตามกำลังของเงินของบุคคลนั้นโดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วนช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน

ก. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง

ห่วงที่ 1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ห่วงที่ 2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

ห่วงที่ 3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ข. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2 เงื่อนไข

1. เงื่อนไข ความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2. เงื่อนไข คุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

หลักความพอดี 5 ประการ หลักเหตุผล 5 ประการ หลักภูมิคุ้มกัน 2 หลัก

1. จิตใจประหยัด
2. ลดค่าใช้จ่ายทุกด้าน
3. ภูมิปัญญารอบรู้รอบครอบระมัดระวัง
4. สังคม ประกอบอาชีพสุจริตทรัพยากรเล็กแก่งแย่งผลประโยชน์เทคโนโลยี
5. ซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทนและแบ่งปันเศรษฐกิจ ปฏิบัติตนลดละเลิก อบายมุข

เป้าหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. พึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข
2. อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน
3. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตรงกับหลักธรรม สัปปุริสธรรม 7

1. ความพอประมาณ คือ มัตตัญญูตา
2. เป็นผู้รู้จักประมาณ คือ อตตัญญูตา เป็นผู้รู้จักตน
3. ความมีเหตุผล คือ ธัมมัญญูตา
4. เป็นผู้รู้จักเหตุ อตถัญญูตา เป็นผู้รู้จักผล
5. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ กาลัญญูตา
6. เป็นผู้รู้จักกาล ปริสสัญญูตา เป็นผู้จักบริษัทชุมชน
7. บุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญูตา เป็นผู้จักบุคคล

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อิทธิพลมาครั้งแรกใน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 วิสัยทัศน์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ตรงกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงการสร้างภูมิคุ้มกันข้อใดเรียงลำดับหลักการสร้างภูมิคุ้มกันกับเกษตรทฤษฎีใหม่ 3 ชั้น จัดการตน – รวมกลุ่ม – เครือข่ายหลักสมดุลงของปรัชญาเศรษฐกิจข้อใดสำคัญที่สุดในวิสัยทัศน์ของรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร 1 เศรษฐกิจ “เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตพสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดรวมถึงการพัฒนาและบริหารประเทศ

ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบกรวางแผนการตัดสินใจ

การปลูกฝังให้บุคคลเป็นคนที่มีความประพฤติดี ควรเริ่มปลูกฝังในช่วงวัยที่เหมาะสมคือ ช่วงวัยเด็กไปจนถึงวัยรุ่น ซึ่งบิดามารดา และครูอาจารย์ เป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด เป็นบุคคลที่คอยช่วยเหลือ เกื้อหนุน ดูแลเอาใจใส่เติบอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดค่านิยมพฤติกรรมที่ดีงามให้กับเด็กตลอดเวลาครอบครัว และโรงเรียนคือแหล่งสำคัญในการปลูกฝังอบรมเด็ก และเยาวชน โดยเฉพาะครอบครัวซึ่งเป็นจุดกำเนิดของลักษณะจิตใจ และพฤติกรรมที่ดีงามในเยาวชน ครอบครัวที่รับผิดชอบควรปลูกฝังการมีภูมิคุ้มกันทางจิตให้แก่บุตร ซึ่งจะส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมดีงามโดยเฉพาะพฤติกรรมประหยัด และเก็บออมที่ต้องปลูกฝัง ให้มากตั้งแต่เยาว์วัยสำหรับบทบาทของโรงเรียนในการปลูกฝัง นักเรียนให้มีพฤติกรรมประหยัด และเก็บออมของนักเรียนนั้น วิธีการหนึ่งที่จะส่งเสริมให้นักเรียนมีเจตคติ และพฤติกรรมด้านการประหยัด และเก็บออมได้มากคือการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมการเก็บออมอย่างสม่ำเสมอจากสภาพสังคมที่มีปัญหาดังกล่าวทำให้รัฐบาลปัจจุบันได้กำหนดนโยบายขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างค่านิยมที่ดีให้กับคนไทยโดยได้กำหนด “ค่านิยมของคนไทย 12 ประการ” ซึ่ง “ข้อ 10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่ายและพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี”

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้นักเรียนมุ่งที่จะพัฒนาพฤติกรรมประหยัด และเก็บออมของนักเรียน โดยใช้การจัดกิจกรรมการออมขึ้น เพื่อเป็นข้อมูลแก่ครู และผู้ปกครอง ใช้ในการดำเนินการปลูกฝัง อบรม หรือเสริมสร้างเยาวชนวัยเดียวกันนี้ ให้มีพฤติกรรมการประหยัด และเก็บออมเพิ่มขึ้น ซึ่งคาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนต่อไปการออมจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยปลูกฝังนิสัยการออมให้นักเรียนรู้จักวางแผนการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และอนาคตของตนเอง เพื่อให้ใช้เงินอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน เห็นความสำคัญในการปลูกฝังนิสัยการออมที่ดีของนักเรียน ตลอดจนเป็น การเสริมสร้างพัฒนาทักษะความสามารถของนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนรู้อะบบการเงินการธนาคารอย่างถูกต้อง เป็นประสบการณ์ตรงที่สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพในอนาคต รวมทั้งเป็นการอำนวยความสะดวกในการบริการด้านการออมทรัพย์ให้แก่นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน

ออตตาเวย์ (Ottaway) กล่าวว่ากลุ่มที่ใช้ในกิจกรรมกลุ่มควรมีขนาดเล็กเพราะจะช่วยให้สมาชิกมีโอกาสแสดงออกอย่างเป็นอิสระทั่วถึงกัน

เล็กซ์ (Lex) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติของนักศึกษา ด้วยวิธีสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่างของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ในมลรัฐอินเดียนนา ผู้วิจัยแบ่งนักศึกษาเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มควบคุมใช้วิธีการสอนแบบเก่ากับกลุ่มทดลองใช้วิธีการสอนแบบกระบวนการสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาจิตใจทางด้านศาสนาของผู้เรียนทั้ง 2 กลุ่ม การทดสอบก่อนและ การทดสอบหลังสอนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่จากการรายงานของกลุ่มทดลองพบว่า

นักศึกษารู้สึกพอใจต่อประสบการณ์ที่ได้รับแรงกระตุ้นให้เกิดการ อภิปรายอย่างอิสระในเรื่องค่านิยม และทุกคนยินดีร่วมในกิจกรรมกลุ่มและอยากเรียนแบบกลุ่มสัมพันธ์อีก

2. วัตถุประสงค์ของวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 2.1 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว หมู่ที่ 1 ตำบลแวง อำเภอบัว จังหวัดน่าน
- 2.2 เพื่อศึกษาผลการออมของนักเรียนก่อนและหลัง การเข้าร่วมกิจกรรมการเสริมสร้าง การออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้าน ทุ่งกวาว หมู่ที่ 1 ตำบลแวง อำเภอบัว จังหวัดน่าน

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 นักเรียนสามารถนำกิจกรรมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างการออมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
- 3.2 สถานศึกษาสามารถมีกิจกรรมการออมให้กับเยาวชนเกิดการเรียนรู้
- 3.3 ครูมีกิจกรรมการออมของนักเรียนในทางที่เหมาะสมส่งเสริมคุณลักษณะให้เป็นนักเรียนที่ดี
- 3.4 เป็นแนวทางฝึกให้เด็กประถมศึกษามีพฤติกรรม รู้จักใช้จ่าย ประหยัดและอดออม
- 3.5 เป็นข้อเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรม
- 3.6 เป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมด้านอื่น ๆ ที่มีต่อการพัฒนาการทาง อารมณ์ – จิตใจสังคมของเด็กประถมศึกษา

4. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษา เรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชา เศรษฐศาสตร์ กรณีศึกษาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน ปีการศึกษา 2560 ได้กำหนดของการศึกษาไว้ดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชา เศรษฐศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่ผู้วิจัยได้นำมาตรฐานการศึกษา ที่ ส 3.2 ซึ่งกำหนดเป็นตัวชี้วัดการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทนอดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม

สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ออกเป็น 4 เรื่อง ซึ่งประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เวลา 1 ชั่วโมง

เรื่องการอุปโภคบริโภค เวลา 1 ชั่วโมง

เรื่องทรัพยากรในการผลิตและบริโภค เวลา 1 ชั่วโมง

เรื่องปัจจัยในการผลิตที่มีประสิทธิภาพ เวลา 1 ชั่วโมง

4.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

4.2.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกทดลอง ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน ปีการศึกษา 2560 จำนวน 40 คน

4.2.2 กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 20 คน

5. ตัวแปรที่ศึกษา

การศึกษาเรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์นักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอปัว จังหวัดน่าน ได้กำหนดตัวแปร ดังนี้

5.1 ตัวแปรปฐมภูมิ คือ กิจกรรมการเรียนรู้การออม

- (1) ลดรายจ่าย
- (2) เพิ่มรายได้
- (3) จำนวนเงินออม (บัญชีครัวเรือน)

5.2 ตัวแปรทุติยภูมิ คือ ผลการเรียนรู้การออม

- (1) รายจ่ายที่ลดลง
- (2) รายได้ที่เพิ่มขึ้น
- (3) จำนวนเงินออมที่เปลี่ยนไป

6. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นงานวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยดังต่อไปนี้ได้ดำเนินการวิจัยตามแบบแผนการวิจัย แบบหนึ่งกลุ่มทดสอบก่อน - ทดสอบหลัง (One Group Pretest - Posttest Design) ดังนี้ (มาเรียม นิลพันธุ์. วิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. นครปฐม: โครงการส่งเสริมการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2549: 144)

T ₁	X	T ₂
----------------	---	----------------

เมื่อ	T ₁	หมายถึง การทดสอบก่อนเรียน
	X	หมายถึง การใช้วิธีการสอนแบบกิจกรรมกลุ่ม
	T ₂	หมายถึง การทดสอบหลังเรียน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

6.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอป่า จังหวัดน่าน จำนวน 20 คน

6.2 เครื่องมือที่ใช้ในการสอนประกอบด้วย

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่องการเสริมสร้างการอมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดแผนการจัดการเรียนรู้ออกเป็น 4 เรื่อง เรื่องละ 1 ชั่วโมง ซึ่งประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เวลา 1 ชั่วโมง

เรื่องการอุปโภคบริโภค เวลา 1 ชั่วโมง

เรื่องทรัพยากรในการผลิตและบริโภค เวลา 1 ชั่วโมง

เรื่องปัจจัยในการผลิตที่มีประสิทธิภาพ เวลา 1 ชั่วโมง

6.2.1 เครื่องมือรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

(1) แบบทดสอบกิจกรรมการเรียนรู้ ก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่องการเสริมสร้างการอมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอป่า จังหวัดน่าน ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ โดยแบ่งพฤติกรรมที่ต้องการวัด คือด้านความรู้ ด้านความจำ ด้านความเข้าใจ ด้านการนำไปใช้ กำหนดเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้ ตรวจให้คะแนนจากกระดาษคำตอบ โดยข้อที่ถูกให้คะแนนเป็น 1 คะแนน ข้อที่ตอบผิดหรือไม่ได้ตอบหรือตอบเกิน 1 ข้อ ให้ 0 คะแนน

(2) แบบสังเกตพฤติกรรมรู้จักประหยัด อดออมและมีความมีวินัย เรื่องการเสริมสร้างการอมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอป่า จังหวัดน่าน โดยต้องการวัดความรู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ให้นักเรียนเห็นประโยชน์ของการออม กำหนดเกณฑ์ให้คะแนนดังนี้ ดีเยี่ยม ดี ผ่าน ไม่ผ่าน

(3) สมุดบัญชีครัวเรือน เพื่อเข้าใจแหล่งที่มาของรายได้และรายจ่ายตัวเองด้วยการจดบันทึกบัญชีครัวเรือน

6.3 ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

6.3.1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนและออกแบบการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(1) การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรและสภาพการจัดการเรียนการสอน เอกสารที่ใช้ประกอบการสอน กิจกรรม การเรียนเกี่ยวกับหลักสูตรและสภาพการจัดการเรียนการสอน เอกสารที่ใช้ประกอบการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ แนวคิดพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอน

(2) สร้างรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนโดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาเบื้องต้น

(3) จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

(4) สรุปผลการเรียนรู้

6.3.2 การสร้างเครื่องมือการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือในการศึกษาโดยการสร้างสมุดบันทึกการออม ในการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย มีเงินออมที่มากขึ้น ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

(1) ศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีและงานที่เกี่ยวข้อง

(2) สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา

(3) นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วนำเสนอต่อที่ปรึกษาโครงการ เพื่อขอรับคำแนะนำ

(4) ปรับปรุงแบบสอบถาม ตามที่รับข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษาและส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องตรงตามเนื้อหา โดยหาความสอดคล้องระหว่าง วัตถุประสงค์ หรือนิยามศัพท์

6.3.3 เครื่องมือที่นำมาใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อศึกษาหาข้อมูลเรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ เช่นบัญชีครัวเรือน แบบทดสอบก่อนเรียน - หลังเรียน แบบสังเกตพฤติกรรมรู้จักประหยัด อุดออมและมีวินัย

6.4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมโดยวิธีการลงพื้นที่จริง ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

1) ผู้ศึกษาดำเนินการขอหนังสือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตศึกษา ถึงผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอปัว จังหวัดน่าน เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ดำเนินการสอน การเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ กรณีศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว อำเภอปัว จังหวัดน่าน

3) เก็บรวบรวมข้อมูลกิจกรรมการเรียนรู้การออม ก่อนเรียนและหลังเรียน แบบสังเกตพฤติกรรมรู้จักประหยัด อุดออมและความมีวินัย จำนวน 40 คน

6.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลจากการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนำคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบน

มาตรฐาน (S.D.) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนด้วยการใช้วิธีสอนแบบกิจกรรมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างการออมโดยใช้ t-test

6.5.1 บันทึกข้อมูลจากการสังเกตทำกิจกรรมการเรียนรู้การส่งเสริมการออม

6.5.2 รวบรวมข้อมูลการออมในแต่ละช่วงเวลาของการทำกิจกรรมส่งเสริมการออม

- กิจกรรมลดรายจ่าย
- กิจกรรมเพิ่มรายได้
- กิจกรรมบัญชีครัวเรือน

6.5.3 กิจกรรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน (เงินออม) ของนักเรียนแต่ละคน

6.5.4 นำข้อมูลมาประมวลผลหาค่าเฉลี่ย ค่าความแปรปรวนและค่าสถิติ

6.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

6.6.1. สถิติพื้นฐานค่าเฉลี่ย (\bar{X}) โดยใช้สูตร

$$\bar{x} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ \bar{x} แทน ค่าเฉลี่ย
 $\sum X$ แทน ผลรวมคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม
 N แทน จำนวนนักเรียนในกลุ่ม

6.6.2 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยใช้สูตร

$$S.D. = \sqrt{\frac{N \sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ S.D. แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
 X แทน คะแนนแต่ละตัว
 N แทน จำนวนคะแนนในกลุ่ม
 \sum แทน ผลรวม

6.6.3 สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้สูตร t - test

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N \sum D^2 - (\sum D)^2}{(N-1)}}}$$

เมื่อ t แทน ค่าทดสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยรายคู่
 $\sum D$ แทน ผลรวมความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนรายคู่
 $\sum D^2$ แทน ผลรวมของคะแนนกำลังสองของความแตกต่างก่อนเรียนหลังเรียน
 N แทน จำนวนคนทั้งหมด (บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. ปีที่พิมพ์

7. สรุปผลการวิจัย

ในการเข้าร่วม การเสริมสร้างการออมักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ กรณีศึกษาของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา จากการสังเกตของผู้วิจัยในขณะดำเนินการทดลอง การเข้าร่วมการเสริมสร้างการออมักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ ในกลุ่มทดลอง พบว่า ในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มครั้งแรกเป็นการปฐมนิเทศบรรยายภาคเติมไปด้วยความสนุกสนาน นักเรียนรู้สึกตื่นเต้นที่ได้ร่วมทำกิจกรรมกับผู้วิจัยมีความกระตือรือร้นและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในการเข้าร่วมกิจกรรมจากการสังเกต พฤติกรรมในระยะแรกๆ ในแต่ละกิจกรรมนักเรียนไม่ยอม เปลี่ยนกลุ่มต้องการอยู่กับเดิม

ผู้วิจัยได้อธิบายและให้เหตุผลให้นักเรียนฟัง ทำให้นักเรียนเข้าใจและยอมรับและปฏิบัติตาม กิจกรรมนั้น ๆ ส่งผลให้กิจกรรมครั้งต่อไป นักเรียนกล้าพูดกล้าตัดสินใจกล้าแสดงบทบาทได้อย่างเต็มที่ นักเรียนให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี มีการระดมสมองแสดงความคิดเห็นและร่วมกัน สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้อย่างมีความหมายในทุกกิจกรรมโดยผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดง ความคิดเห็นอย่างทั่วถึงเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกทักษะและสามารถประยุกต์ การใช้ประโยชน์จากการ เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการสอนโดยใช้ กรณีตัวอย่างเป็นวิธีการที่ช่วยให้นักเรียนฝึกฝนการเผชิญและแก้ปัญหาโดยไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาจริง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และเรียนรู้ความคิดของผู้อื่น ช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นและสามารถ นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์รอบ ๆ ตัวของนักเรียนในสภาวะปัจจุบันได้ ดังความตอนหนึ่งที่สอดคล้องกับ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ในหนังสือ “เรารักในหลวง” ว่า ปัญหาของประชาชนที่ตระหนักรู้ ดังกล่าวนั้น จึงหมายถึงการที่ชุมชนนั้น ๆ ถิ่นที่นั้น ๆ ซึ่งเกี่ยวกับ โครงการพระราชดำรินั้น ๆ อันเป็นที่ซึ่งจะได้รับประโยชน์ตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของ โครงการ จะต้องตระหนัก รู้จัก เข้าใจเหตุผล คุณค่า ประโยชน์ ความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของ โครงการนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกัตนเอง และเพื่อนร่วมงานทำหน้าที่ และปฏิบัติการ ที่จะให้โครงการหรือ งานนั้นสำเร็จผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระราชดำรินี้ที่เกี่ยวเนื่องกับตนจนกว่าจะสำเร็จผลตาม จุดหมายของโครงการ และยังคงสอดคล้องกับ

อรสุตา เจริญรัต ที่เรียบเรียงเรื่องพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง หนังสือชื่อ “คำพ่อสอน” ที่พระราชทานแก่คณะและบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้า เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ความตอน หนึ่งว่า “คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอ สำหรับใช้เองเท่านั้นแต่มีความหมายว่า พอมี พอกิน พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ในศาลานี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ก็เริ่มจะไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมากบางคนก็ไม่มีเลยสมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัย นี้ชักจะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้ ให้พอเพียงนี้ก็ หมายความว่า มีกินมีอยู่ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มี

ความสุขถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็หมายความว่าความอีกอย่างของเศรษฐกิจ หรือระบบพอเพียง”

8. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้ สามารถสรุปองค์ความรู้ที่จากการวิจัย เป็นการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้นักเรียนมีความอดทน อดออม ประหยัด รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในวิชาเศรษฐศาสตร์ กรณีศึกษาของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา จังหวัดน่าน จากการศึกษาผู้วิจัยได้นำสรุปผลการวิจัยมาอภิปรายผลดังนี้

8.1 การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการออม กรณีศึกษาของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการออมในวิชาเศรษฐศาสตร์มากยิ่งขึ้น สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และนักเรียนรู้จักใช้ประโยชน์ที่มีอยู่จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า และประหยัด โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสมกับตนเอง ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการออม ผู้เรียนให้ความร่วมมือทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนด้วยความตั้งใจที่จะเรียนรู้ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงด้วยความพยายามการเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติในบ้านโรงเรียนและท้องถิ่นที่จะนำมาซึ่งการออมในบัญชีครัวเรือนทำให้นักเรียนสามารถบันทึกบัญชีครัวเรือนแบบง่ายได้ทำให้รู้หลักการ จดบันทึกรายรับ – รายจ่าย และมีเงินเก็บออมมากขึ้น ทำให้การออมเพิ่มขึ้นพบว่านักเรียนมากกว่าร้อยละ 80 สามารถทำบัญชีครัวเรือนได้อย่างเหมาะสมตามรูปแบบที่กำหนด

นักเรียนเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี สามารถหาแนวทางการเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย และมีเงินออมมากขึ้น นักเรียนส่วนใหญ่เกินกว่าร้อยละ 80 รู้จักเศรษฐกิจพอเพียงและปรับประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย สร้างเสริมการออมได้เป็นอย่างดี

8.2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาก่อนเรียน – หลังเรียน กรณีศึกษาของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน มาเปรียบเทียบกัน จากกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน ซึ่งคะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ α ระดับ 0.05

9. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

จากการศึกษาการจัดการเรียนรู้ เรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ กรณีศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านทุ่งกวาว จังหวัดน่าน ครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

9.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

9.1.1 ภาครัฐและเอกชน ควรมีโครงการและนโยบายสนับสนุนให้นักเรียน ชุมชน กลุ่มอาชีพ และสังคมทุกระดับ ทราบและสร้างกิจกรรมการออมอย่างต่อเนื่อง

9.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

9.2.1 ควรจัดเรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชา เศรษฐศาสตร์ ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง การแบ่งกลุ่มให้นักเรียนทำกิจกรรมต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญา และพื้นฐานเดิมของนักเรียนแต่ละคน

9.2.2 ควรจัดกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างการออม โดยครูให้คำปรึกษานักเรียน

9.2.3 ควรจัดกิจกรรม และสื่อการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ศึกษา

9.2.4 ควรจัดการทำบัญชีครัวเรือนในรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจสำหรับนักเรียน

9.3 ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

9.3.1 ควรมีการนำการจัดการเรียนการสอนเรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ ในระดับชั้นอื่น ๆ

9.3.2 ควรนำการจัดการเรียนการสอน เรื่องการเสริมสร้างการออมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในวิชาเศรษฐศาสตร์ของนักเรียน ไปบูรณาการกับกลุ่มสาระอื่น

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). *ประกาศคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเรื่องค่านิยมพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ว.วชิรเมธี. *เผยหลักค่านิยม 12 ประการ*. สืบค้นวันที่ 7 กันยายน 2560. (ออนไลน์), แหล่งที่มา: <http://www.matichon.co.th>.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *หนังสือทำอะไร จะพูดได้เต็มปากว่า “เรารักในหลวง”*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- อดิศักดิ์ ทองไข่มุกด์ และคณะ. (2553). *แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับข้าราชการ*. กรุงเทพฯ: กลุ่มนิติกร กรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง.
- อรสุดา เจริญรัก. (2550). *คำพอสอน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Lex, James Joseph. (1973). *Attitude Change of Seminary Students Associated with A Course in Group Dynamics*. Dissertation Abstracts International. 33: 6093-A.
- Ottaway. (1966). *Through Group Experiences*. London: Routhledge and Kengan Paul.
- A.K.G. Lea.